

wystawności takiej biesiady większość jej uczestników wychodziła głodna.

(Na podst. artykułów prof. Jarosława Dumanowskiego, badacza dziejów kulinariów, opublikowanych w serii *Silva rerum – Kuchnia i kultura stołu Pałacu króla Jana III Sobieskiego w Wilanowie*).

Radosław Kaleta

Polskie groby w Paryżu

Paryż był i jest obecny w literaturze i sztuce, a także w polskiej kulturze – zwłaszcza XIX wieku. To właśnie w Paryżu tworzyli: Fryderyk Chopin, Cyprian Kamil Norwid, Adam Mickiewicz, który o „paryskim bruku” pisze w epilogu swego dzieła *Pan Tadeusz*.

Po upadku powstania listopadowego (1831 r.) Paryż stał się centrum tzw. Wielkiej Emigracji (wśród emigrantów byli właśnie Adam Mickiewicz i Fryderyk Chopin, a także Juliusz Słowacki, Józef Bem, Zygmunt Krasiński).

W Paryżu przebywali też polscy malarze, np.: Jan Matejko, Aleksander Gierymski, Józef Chełmoński, Julian Fałat, Józef Mehoffer, Włodzimierz Tetmajer, Leon Wyczółkowski, Olga Boznańska (ta słynna impresjonistka przybyła do Paryża w 1898 r. i została tam na zawsze), Józef Pankiewicz, Jacek Malczewski. Pracował tu także Xawery Dunikowski, wybitny rzeźbiarz. Oprócz artystów byli także literaci, np.: Stanisław Wyspiański, Zenon Przesmycki, Gabriela Zapolska, Władysław Reymont (napisał w Paryżu znaczną część *Chłopów*), Bolesław Leśmian, Leopold Staff, Stefan Żeromski, Stanisław Przybyszewski, Tadeusz Boy-Żeleński (wspominają go bodaj wszystkie francuskie encyklopedie, a od 1982 r. jest w stolicy Francji ulica jego imienia). Warto też wymienić inne osoby – w Paryżu był Józef Piłsudski, koncertował Ignacy Paderewski, a od 1906 r. Maria Curie-Skłodowska (dwukrotna laureatka Nagrody

What was the old Polish cuisine like then? What is left today of the culinary heritage of Sarmatians? The article is a special compendium of knowledge concerning traditional Polish dishes and a review of the oldest Polish cookbooks.

Nobla) wykładała na paryskiej Sorbonie. W Paryżu są dwa pomniki Fryderyka Chopina oraz pomnik Adama Mickiewicza (to właśnie w paryskim kościele św. Magdaleny 21 stycznia 1856 r. odbyła się przy trumnie wieszczki zmarłego w Konstantynopolu msza pogrzebowa); w kościele Saint-Germain-des-Prés znajduje się grobowiec króla Jana Kazimierza (z jego sercem).

Pomnik Fryderyka Chopina w Paryżu

O KULTURZE

Pomnik Adama Mickiewicza w Paryżu

Warto wspomnieć o działającym w stolicy Francji od 1947 roku Instytucie Kultury Polskiej i miesięczniku „Kultura”, którego redaktorem był Jerzy Giedroyc.

Wśród wielu wspaniałych zabytków Paryża szczególną atmosferą odznaczają się paryskie cmentarze. Do najbardziej znanych należą: Père-Lachaise¹ (fr. Cimetière du Père-Lachaise), Montparnasse (fr. Cimetière du Montparnasse) oraz Montmartre (fr. Cimetière de Montmartre).

Cmentarz Père-Lachaise to największy cmentarz paryski. Pochowanych jest tu ok. 1 miliona osób w ok. 100 tys. grobów (dla porównania z Warszawą: na Cmentarzu Powązkowskim jest ok. 1 miliona, a na Cmentarzu Bródnowskim ok. 1,2 mln pochowanych). Cmentarz założono w 1804 r. (Cmentarz Powązkowski w Warszawie już w 1790 r.) w ogrodach przylegających do willi, którą od króla Ludwika XIV otrzymał jego spowiednik jezuita François de Lachaise. Od jego nazwiska utworzono nazwę cmentarza (fr. père – ojciec). Do najstarszych zidentyfikowa-

¹ Wirtualne zwiedzane cmentarza w języku angielskim i francuskim dostępne na stronie www.pere-lachaise.com.

wanych grobów należą: groby Piotra Abelarda i jego ukochanej Heloizy (XII wiek – prochy przeniesione w XIX wieku). Wśród sławnych osób pochowanych na tym cmentarzu są m.in.: Jean de La Fontaine, XVII-wieczny przedstawiciel klasycyzmu francuskiego, Molière, francuski poeta polskiego pochodzenia Guillaume Apollinaire, Honoré de Balzac, wraz żoną, Polką, Ewelina Hańska, Maria Callas, grecka śpiewaczka operowa o międzynarodowej sławie, Auguste Comte, francuski filozof, twórca nazwy socjologia, Eugène Delacroix, malarz okresu romantyzmu, Jim Morrison, amerykański piosenkarz rockowy, wokalista grupy The Doors, Édith Piaf, piosenkarka, (na jej pogrzebie było ok. 40 tys. ludzi), Marcel Proust, autor powieści *W poszukiwaniu straconego czasu*, Oscar Wilde, irlandzki poeta, prozaik, dramaturg.

Spośród wielu Polaków pochowanych na Père-Lachaise można wymienić generałów: Jarosława Dąbrowskiego i Józefa Wysockiego, pisarkę Klementynę Hoffmanową, Marię Walewską, kochankę Napoleona i matkę jego syna (na cmentarzu znajduje się serce hrabiny). Przez licznych turystów (zwłaszcza z Azji) odwiedzany jest grób Fryderyka Chopina; napis na pomniku głosi, że Chopin urodził się w Żelazowej

Cmentarz Père-Lachaise, grób Fryderyka Chopina

Woli pod Warszawą. Serce Chopina spoczywa jednak – jak wiemy – w kościele św. Krzyża w Warszawie. Do kraju przewiozła je siostra pianisty, Ludwika.

W dzielnicy Paryża zwanej Montparnasse (mieszkał w niej Stanisław Wyspiański) znajduje się drugi słynny cmentarz. Założono go w 1824 r. w południowej części Paryża – znajduje się tu ok. 34 tys. grobów. Na tym cmentarzu chowano przedstawicieli intelektualnej i kulturalnej elity Francji, takich jak np. Charles Baudelaire, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir.

Cmentarz Montparnasse w Paryżu

Na Cmentarzu Montparnasse spoczywa niewielu Polaków: Ludwik Mierosławski, generał, działacz polityczny, historyk wojskowości, Anna Pustowójtówna, uczestniczka powstania styczniowego i Komuny Paryskiej, Leonard Rettel, działacz polityczny, pisarz i tłumacz, pierwszy polski hispanista, uczestnik powstania listopadowego.

Trzecia nekropolia to Cmentarz Montmartre założony w 1795 r. Znaleźli tu miejsce spoczynku m.in. Aleksander Dumas, Edgar Degas, Emil Zola. Autorem nagrobków Hectora Berlioz (dziewiętnastowiecznego kompozytora) i Teo² Gautiera (pisarza i krytyka) jest polski rzeźbiarz Cyprian Godebski, twórca m.in. pomnika Adama Mickiewicza w Warszawie.

Na Cmentarzu Montmartre pochowanych jest wielu Polaków, głównie powstańców, emigrantów².

² Zob. Polacy pochowani na cmentarzu Montmartre oraz Saint-Vincent i Batignolles w Paryżu, red. A. Biernat, S. Górczyński, Warszawa 1999.

Wymienić tu trzeba co najmniej trzy nazwiska: Józef Bohdan Zaleski, piewca Ukrainy), Jan Ledóchowski, poseł na Sejm Królestwa Kongresowego, polityk emigracyjny, oficer armii Księstwa Warszawskiego, kawaler Orderu Legii Honorowej i Virtuti Militari, Jan Matuszyński, lekarz, kolega szkolny i jeden z najbliższych przyjaciół Fryderyka Chopina. Ale najstojniejsze polskie nazwisko to Juliusz Słowacki (w Paryżu w teatrze Renaissance wystawiono nawet jego sztukę pt. Balladyna). Spoczywał na paryskim Cmentarzu Montmartre do 14 czerwca 1927 roku. Odnowiony, pierwotny grób Juliusza Słowackiego można tu nadal oglądać. W końcu lat 80. XIX w. pojawiła się tradycja spotkań przy grobie Słowackiego. Zainicjowała ją młodzież polska studiująca na Sorbonie. Co roku bywał przy grobie Antoni Lange, a z nim coraz większa grupa wchodzącego w życie nowego pokolenia literackiego. Natomiast 14 maja 1910 r. zorganizowano wieczór jubileuszowy – przewodniczył mu Stefan Żeromski, a wśród gości byli m.in. Maria Curie-Skłodowska i Olga Boznańska. Na polecenie marszałka Józefa Piłsudskiego w 1927 r. prochy Słowackiego przewieziono do Polski.

Cmentarz Montmartre, grób Juliusza Słowackiego

O KULTURZE

Trumna poety płynęła Wisłą z Gdańska do Krakowa na pokładzie statku „Mickiewicz”, który zatrzymywał się w licznych portach rzecznych, gdzie miejscowa ludność składała hołd wieszczowi. Dnia 28 czerwca tego roku na dziedzińcu zamku na Wawelu odbyła się uroczysta ceremonia pogrzebowa, na zakończenie której Józef Piłsudski wypowiedział wielokrotnie cytowane słowa: „W imieniu Rządu Rzeczypospolitej polecam Panom odnieść trumnę Juliusza Słowackiego do krypty królewskiej, bo królom był równy”. Jego prochy zostały złożone obok Adama Mickiewicza w Krypcie Wieszczów Narodowych w Katedrze na Wawelu. Juliusz Słowacki był ulubionym poetą Józefa Piłsudskiego.

Po 1841 r. większość Polaków chowano na cmentarzu w podparyskiej miejscowości Montmorency.

Spoczywają tu m.in. Julian Ursyn Niemcewicz, Cyprian Norwid, rodzina Mickiewicza, Delina Potocka³.

Śladów polskości w Paryżu jest wiele, a tropienie ich to podróż poprzez historię, kulturę i sztukę – fascynująca przygoda.

 The author of the article follows the traces of great Poles who used to live, create their works and frequently pass away in Paris. He visits Parisian cemeteries and describes Polish tombs.

Fot. R. Kaleta

³ Zob. J. Skowronek, Cmentarz polski w Montmorency, Warszawa 1986.